

Ternovácztól Bálint

A SZERÉMI LATIN PÜSPÖKSÉG ALAPÍTÁSÁNAK ÉS KORAI TÖRTÉNETÉNEK VITÁS KÉRDÉSEI

A Szerémség az elmúlt ezer év folyamán sokszor cserélt gazdát, szinte egyetlen évszázadot sem élt át békében, háborúk nélkül. A Duna és a Száva közé ékelődő, gazdasági szempontból már a középkorban is igen értékes terület¹ története során volt már bolgár, görög, magyar, tatár, török, osztrák, szerb kézen, s nemegyszer jelentett ütközőzónát két ellenséges állam között.

Legkésőbb a 11. század végére e területen is megszűnt a *Marchia* nevű — Szent István által létrehozott — határterület, és vármegyeszervezet jött létre.² Hogy e régiót bekapcsolja a magyar egyházszervezetbe, illetve hogy erősítse a kalocsai érsek hatalmát a vidéken, Csák nembeli Ugrin kalocsai (bácsi) érsek 1229-ben megalapította a szerémi püspökséget, a Duna jobb partján fekvő kő központtal. Ennek a délvidéki püspökségnek a történetét a hazai szakirodalom csak érintőlegesen dolgozta fel, hiányosságokkal, olykor pontatlansággal, ami a források csekély számával magyarázható. Horvát részről Emerik Gašić pap-történész foglalkozott az egyházmegye történetével és főpapjaival 1944-ben Eszéken kiadott munkájában,³ a magyar Udvardy József pedig néhány kalocsai érsek életrajzában említi szerémi vonatkozásokat.⁴ Legújabbban Koszta László érintette a püspökség történetének egyes kérdéseit.⁵

Tanulmányom célja a fennmaradt források segítségével rekonstruálni a szerémi latin egyházmegye korai történetét: összefoglalni az alapításra vonatkozó ismereteket, megvizsgálni a püspökség területi kiterjedését, valamint magánpüspökségként való működésének kérdéseit.

Út a szerémi latin rítusú püspökség kialakulásához

A Duna és a Száva közé ékel, valamint a 11. századtól — a mindenkor bi-zánci-magyar erőviszonyok függvényében — bizonyos időközökben a magyar ki-

¹ A középkori Szerémségre általában l. Kristó Gyula – Takács Miklós: Szerémség. In: Korai magyar történeti lexikon. Főszerk. Kristó Gyula, szerk. Engel Pál, Makk Ferenc. Bp. 1994. (továbbiakban: KMTL) 642–643.

² Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. (Nemzet és emlékezet). Bp. 1988. 456–458.

³ Emericus Gašić: Brevis conspectus historicus dioecesium Bosniensis-Diacoviensis et Sirmien-sis. Essekini 1944.

⁴ Udvardy József: A kalocsai érsekek életrajza 1000–1526. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XI.). Köln 1991.

⁵ Koszta László: Dél-Magyarország egyházi topográfiája a középkorban. In: A középkori Dél-Alföld és Szer. Szerk. Kollár Tibor. Szeged 2000. 41–80.

rály kezén levő Marchiát — vagy ahogy a 11. század végétől nevezték: Szerémet — megosztó egyházmegyei határvonal nyugati oldalára a pécsi egyházmegye, keleti oldalára pedig a bácsi (kalocsai) érsekség terjesztette ki lelki joghatóságát (ezzel párhuzamosan a világi közigazgatás tekintetében a nyugat-szerémi területekre Baranya, a keletiekre Bács vármegye terjeszkedett ki).⁶

Györffy György szerint a Szerémség területén az Árpád-korban jelentős görög hitű lakosság élt. Úgy vélte, hogy számukra itt már valamikor 867 után görög rítusú püspökség létesült a *sirmiumi* vértanú, Szent Ernye (*Irenaeus/Irineus*) tiszteletére, és hogy ez a püspökség aztán évszázadokon keresztül fennmaradt egészen addig, míg Magyarország 1071/1072-ben elfoglalta a Szerémséget. Györffy szerint egyfelől a görög püspökség ekkor költözött Bácsra, másfelől 1229-ben ennek a szerémi görög püspökségnek a romjain jött létre a latin rítusú szerémi püspökség.⁷ Ezt az elméletet Kristó Gyula cáfolta meg. A 9. századi szerémi görög püspökség tartós fennmaradására nincsenek adataink, így nem valószínű, hogy ez még 1071/1072-ben is létezett. Magyarországon a 11. század közepétől görög rítusú egyházi intézmények nem jöttek létre. Szintén lehetetlen, hogy a bácsi egyházmegyében már a 11. század végén megvalósult a latin és a görög egyházak uniója, hiszen a pápaság csak 1089-ben tűzte napirendre a keleti és a nyugati egyház egyesítését, és III. Ince pápa még 1204-ben is csak megvalósítandó feladatként szolt a magyarországi görög egyházak latinosításáról.⁸ A szerbek, majd a bolgárok egyházi szövetsége Rómával (amellyel a nándorfehérvári és barancsi görög rítusú püspökségek a nyugati egyház fennhatóság alá kerültek) csak 1204 és 1261 között állt fenn, az unió rövidségét az ortodox szerzetesek (például Szent Száva) eredményes térítőtevékenysége magyarázza.⁹

Bizánc nem nyugodott bele a Szerémség elvesztésébe, 1150-ben visszafoglalta a területet,¹⁰ de III. Béla 1180-ban vagy 1181-ben újra Magyarországhoz csatolta azt.¹¹ A magyar király 1182 ősze előtt elfoglalta Bizáncból Nándorfehérvárt és Barancsot is. Ezeket a területeket abban az időben Túlsó-Szerémségnek, *Sirmia Ulteriori*nak nevezték (e vidék nagyjából megfelel a későbbi macsói hánságnak), míg a Száva bal partján fekvő részt Innenső-Szerémségnek, *Sirmia Citeriori*nak. Amikor Margit hercegnő, III. Béla leánya 1185/1186 fordulóján feleségül ment Angelosz Izsák bizánci császárhoz, hozományul kapta a frissen elfoglalt észak-balkáni, Morava-menti területeket Nándorfehérvár és Szófia között, cserébe Izsák elismerte III. Béla horvát, dalmát, szerémi és boszniai hódításait.¹² Margit, miután Bizáncban három férjet eltemetett, Kolo-

⁶ Kristó Gy.: Vármegyék i. m. 456., Kristó Gyula – Takács Miklós: Szerémség i. m. 643.

⁷ Györffy György: A szávaszentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírása I. A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei 2. (1952) 325–340.

⁸ Kristó Gy.: Vármegyék i. m. 448.

⁹ Gyetvai Péter: Egyházi szervezés főleg az egykori déli magyar területeken és a bácskai Tisza mentén. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VII.). München 1987. 55.

¹⁰ Makk Ferenc: Magyar külpolitika 896–1196. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 2.) Szeged 1996. 188.

¹¹ Uo. 213.

¹² Uo.

ján (János) fiával visszatért Magyarországra, ennek következtében pedig a Magyar Királyság még 1229 előtt újra birtokba vette azokat a délvidéki területeket, amelyeket a hercegő még első házassága idején kapott hozományként. Mindezek után érthető, hogy Csák nembeli Ugrin kalocsai érsek saját joghatósága alá tartozónak tekintette a Boszniától keletre fekvő területeket is, és igyekezett azok lelki (és anyagi) gondozásáról és vezetéséről intézményesen gondoskodni.¹³

A kői monostor története püspöki székké emelése előtt

A kalocsai főegyházmegyéhez tartozó Kőn (más néven: Bánmonostor; ma *Banoštor*, Szerbia) először Beloš herceg, II. Géza nagybátyja¹⁴ alapított bencés monostort, s azt harminc szerzetes eltartásához elegendő javakkal látta el, valamint 400 márka ezüsttel gazdagította.¹⁵ Miután idővel a monostorban a szerzetesi fegyelem meglazult, a kői egyházat és javait III. Béla király, András kalocsai érsek beleegyezésével, a Hebrónvölgyi Szent Ábrahám kanonokrendnek adta át, akik elűzték a bencéseket és beültek a monostorba.¹⁶ A bencések valószínűleg vitatták a királyi döntés jogszerűségét, mert az ügy a Szentszék elé került, s III. Ince pápa 1198. június 15. és 1198. június 30. között¹⁷ kelt bullájában Saul kalocsai érseket bízta meg, hogy állítsa helyre a kői egyházat akár úgy, hogy visszahelyezi oda a bencéseket, akár úgy, hogy véglegesen a Szent Ábrahám kanonokrendnek juttatja.¹⁸ Az érsek elűzte a kanonokokat — akik egyébként a pápai oklevelek tanúsága szerint szintén meglehetősen szabados életvitelt folytattak Kőn —, és kérte a pápát, hogy ő gondoskodjék a kői egyház helyreállításáról. A pápa 1198. december 22-én kelt oklevelében úgy rendelkezett, hogy amennyiben a bencések nem képesek a monostort helyreállítani, akkor az érsek helyezzen az említett egyházba szervezett kanonokokat (vagyis hozzon létre társaskáptalant).¹⁹ Nincs tudomásunk arról, hogy a kői bencés monostort az ezt követő években újraterelítették volna. Mivel pedig 1229-ben ez az egyház lett az újonnan alapított szerémi püspökség székhelye, logikus arra következtetnünk, hogy az egykori monostor a 12–13. század fordulóján a kalocsai érsek tulajdonába került.²⁰

¹³ Gyetvai P.: Egyházi szervezés i. m. 54.

¹⁴ Beloš (Belus) I. Uroš szerb nagyzsúpán fia, Ilona magyar királyné testvére volt. II. Géza udvarában herceggént báni és nádori méltóságot viselt, l. *Makk Ferenc*: Belus. In: KMTL 96.

¹⁵ Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1829–1844. (továbbiakban: Fejér CD) II. 336–337., Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae I–XVIII. Coll. et dig. Tadija Smičiklas, Marko Kostrenčić, Duje Rendić-Miočević. Zagrabiae 1904–1990. (továbbiakban: Smičiklas CD) II. 303–304.

¹⁶ Fejér CD II. 336–337., Smičiklas CD II. 303–304.

¹⁷ *Augustus Potthast*: Regesta pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV I–II. Berolini 1874–1875. I. 311. sz.

¹⁸ Fejér CD II. 336–337., Smičiklas CD II. 303–304.

¹⁹ Smičiklas CD II. 305–306.

²⁰ Gyetvai P.: Egyházi szervezés i. m. 59.

A szerémi püspökség alapítása

„Már régóta forgatod elmédben, hogy a kalocsai egyházmegye oly kiterjedt, hogy nem tudod hivatali kötelességed szerint látogatni, s nehogy az Úr nyája híján legyen a pásztori gondviselésnek, alázatosan kérted tőlünk, hogy a kői (*Cuchet*) monostort újonnan egyházmegyéd püspöki székhévé tegyük”.²¹ IX. Gergely pápa foglalta össze ekképp 1229. január 20-án, Perugiában kelt oklevelében Csák nembeli Ugrin kalocsai érsek folyamodványát, amelyben az a szerémi püspökség alapításához kért pápai jóváhagyást.²² A fenti idézetből az is kiderül, hogy az alapítás magyarázata a kalocsai egyházmegye nagy területi kiterjedése volt, ami összefüggésben állhat azzal, hogy a Szent István-kori állapotokhoz képest az érsekség messze kiterjeszkedett kelet és főleg dél felé.²³ A pápa a csanádi és az erdélyi püspök révén kivizsgáltatta a kalocsai érsek kérvényében foglaltakat, és hozzájárult a szerémi egyházmegye felállításához. A szerémi püspökség fenntartására Ugrin érsek a saját, illetve a kői monostor jövedelmeiből évi 300, a kalocsai egyház jövedelmeiből pedig évi 30 márkát engedett át.²⁴ A püspök székhelye a kői monostor lett: itt alapították meg a Szent István első vértanúról elnevezett székeskáptalant.²⁵

Noha erre értelmű adatunk nincsen, a szakirodalom véleménye szerint a szerémi egyházmegye valószínűleg térítőpüspökségként létesült.²⁶ A térítő- vagy missziós püspökség feladata a középkori Magyar Királyságban egy adott terület vagy nép nyugati rítusú keresztény hitre térítése volt.²⁷ A szerémi püspökség missziós jellegére utalhat, hogy az egyházmegyét a latin kereszténységben szokatlan módon nem a központjáról, hanem területéről nevezték el.²⁸ Az új egyházmegyének — a korabeli magyar állam déli expanziós politikájával összefüggésben — valószínűleg a délvidéki területeken élő keleti keresztényeket kellett a latin egyházhoz téríteni.

A szerémi püspökség mint a kalocsai érsekség magánpüspöksége

A középkori Magyar Királyság történetében először 1229-ben, a szerémi püspökség létrejöttével kapcsolatban igazolható források segítségével kétséget kizáróan, hogy valamely egyházmegyét nem a király hozott létre.²⁹ Koszta

²¹ *Iam dudum provide cogitans, quod Colocensis diocesis adeo est diffusa, quod ipsam non valeas iuxta officii tui debitum visitare, ne gregi Dominico deesset cura pastoralis, nobis humiliter supplicasta, ut in monasterio Cuchet tue diocesis episcopalem sedem noviter crearemus* — Fejér CD III/2. 156. és VII/5. 243.

²² Fejér CD III/2. 155–157. és VII/5. 242–243.

²³ *Kristó Gy.*: Vármegyék i. m. 452., *Koszta L.*: Egyházi topográfia i. m. 45.

²⁴ Fejér CD III/2. 156. és VII/5. 243.

²⁵ Kőre I. *Koszta László*: Bánmonostor. In: KMTL 79.

²⁶ Udvardy álláspontja szerint maga Ugrin érsek kérte a pápától, hogy engedélyezze a Szávától délre eső területeknek az új püspökséghez való csatolását, hogy így eredményesen téríthesse az ott élő görög és szláv lakosságot, l. *Udvardy J.*: Érseki életrajzok i. m. 123.

²⁷ *Koszta László*: Missziós püspökségek. In: KMTL 458–460.

²⁸ *Vö. Kristó Gy.*: Vármegyék i. m. 482.

²⁹ Újabbán Koszta László felvetette, hogy a nyitrai egyházmegye az esztergomi érsek kezdeményezésére jött létre az 1110-es években. Véleménye szerint a nyitrai püspökségnek a 12. század végé-

László kutatásaiból tudjuk, hogy korábban a 11. századi magánpüspökség-alapítások egyik lehetséges modelljét a gurki püspökség létrejötte jelentette.³⁰ Ezt a püspökséget Gebhard salzburgi érsek alapította 1072-ben, de birtokokat alig juttatott neki: egy korábbi apácamonostor birtokait adták át használatra. A gurki püspökség a salzburgi főegyházmegye perifériáján alakult ki, az érseki központtól távoli, nehezen elérhető helyen, ahol az érsek már csak nagy nehézségek árán tudta érvényesíteni akaratát.³¹

Úgy tűnik, hogy a gurki párhuzam részben a szerémi püspökség esetében is alkalmazható, hiszen — mint fentebb láthattuk — a szerémi püspökség alapítását is a kalocsai egyházmegye nagy kiterjedésével indokolták, és ez is a kőmonostor birtokállományát vette át alapításakor. Fontos különbség viszont, hogy a gurki egyházmegyét formailag nem mint a salzburgi érsekség suffraganeus püspökségét alapították, hiszen az az érseki jövedelmek megosztásához vezetett volna: a gurki püspök hosszú ideig csupán az „érsek segítője”-ként (*adiutor in pontificalibus*) szerepelt, s nem is kánoni választás révén nyerte el hivatalát, hanem a salzburgi érsek jelölte ki.³² Bár Gyetvai azt állítja, hogy a szerémi püspök is a kalocsai érsek segédpüspöke volt,³³ a források ennek ellentmondanak.

A szerémi püspökség önállósága melletti első bizonyíték az egyházmegye alapítását engedélyező pápai bulla: „Mi tehát tekintetbe véve kegyes terv[ed] tisztaságát: hogy míg igen sokan inkább a birtokukban nem lévő dolgok után szoktak meg nem engedett módon törekedni, mintsem ekképpen [tudniillik ahogy a kalocsai érsek teszi] a megengedett módon birtokolt javaikat szétosztani”.³⁴ A pápai bulla ezen soraira már Udvardy József is felhívta a figyelmet, ám jelentőségét nem hangsúlyozta.³⁵ A tény, hogy az egyházfő megdicséri a kalocsai érseket, hogy javait szétosztja, egyértelműen arra mutat, hogy nem csupán egy segédpüspökséget hozott létre saját főegyházmegyéje déli peremén, hanem abból leszakítva alapította az új egyházmegyét. Csak nembeli Ugrin érsek köztudottan elkötelezett híve volt a délen élő görög rítusú népek Róma alá vetésének és — főként a boszniai területeken — a bogumil eretnekség elleni harcnak. Az érsek minden bizonnyal tisztában volt vele: ha nagyobb önállóságot ad a Magyar Királyság déli peremterületén működő püspöknek, az eredményesebben végezheti dolgát, ezáltal könnyebben véghezviheti az érsek céljait a latin rítusú egyház terjesztésében.

ig nem volt önálló területe, és püspökének sem volt tizedszedési joga. Birtokai voltak, de birtokjoga korlátozott volt, székeskáptalanja csonka, a préposti méltóság is hiányzott. Nyitrán — ahogy Gurk és Kő esetében is — egy korábbi egyházi intézmény és annak birtokai jelentették az új püspökség alapjait. A gurki példa alkalmazását Koszta szerint megkönnyíthette az is, hogy az esztergomi és a salzburgi egyháztartomány közel fekszik egymáshoz. Minderre l. *Koszta László*: A nyitrai püspökség létrejötte (Nyitra egyháztörténete a 13. században). Századok 143. (2009) 313–315.

³⁰ *Koszta L.*: Nyitrai püspökség i. m. 313–315.

³¹ Uo. 313.

³² Uo. 314.

³³ *Gyetvai P.*: Egyházi szervezés i. m. 59.

³⁴ Nos igitur attendentes pii propositi puritatem, cum nonnulli soleant potius ad non habita minus licite inhiare, quam licite habita taliter dispertiri — Fejér CD III/2. 156. és VII/5. 243.

³⁵ *Udvardy J.*: Érseki életrajzok i. m. 122.

Második, a szerémi egyházmegye önállósága mellett szóló érvet IX. Gergely pápa 1232. március 20-án kelt bullája alapozza meg, melyben a szentatya azt veti a kalocsai érsek szemére, hogy a kalocsai főegyházmegyéhez tartozó szerémi főesperes — aki a bácsi káptalan tagja volt³⁶ — joghatóságot kíván gyakorolni a szerémi püspök felett, „noha a kőéri (*Cuher*) monostort te tetted egyházmegyéd püspöki templomává, tisztelendő testvérünket, a szerémi püspököt annak az egyháznak a címére püspökké szenteltetvén”.³⁷ Ez egyértelműen arra mutat, hogy a szerémi püspökség önálló egyházmegyeként jött létre, hiszen a segédpüspöknek nincs ténylegesen működő széktemploma.

Hasonlóan súlyos bizonyíték a szerémi egyházmegye önállósága mellett az, hogy már egy 1250-ben kelt oklevél említi a szenternyei káptalan prépostját.³⁸ Az Árpád-kori Magyarország egyháztörténetében mindeközéig csupán a nyitrai püspökkel kapcsolatban merült fel, hogy eredetileg nem önálló egyházmegye élén állt, hanem az esztergomi érsek segédpüspöke volt. Nyitra esetében a segédpüspökség teóriája mellett egyik legfontosabb érv éppen az, hogy Nyitrán a későbbi középkorban sincsen a káptalannak prépostja.³⁹ Ha tehát a szerémi püspökség esetében forrásaink már az alapítás után bő két évtizeddel prépostot említenek, az egyértelműen azt igazolja, hogy a szerémi püspökség már ekkor is ténylegesen működő, önálló egyházmegye volt.

Végeztül a szerémi egyházmegye önállóságát támasztja alá az, hogy a későbbiekben, 1254-től, a szerémi püspökök rendszeresen szerepelnek a királyi oklevelek méltóságsoraiban a prelátusok között.⁴⁰

Fentebb idézett tanulmányában Koszta a gurki és a nyitrai egyházmegye létrejöttének hasonlóságait vizsgálta.⁴¹ Egy ponton a szerémi és a nyitrai püspökség kialakulása is bizonyos párhuzamot mutat. A középkorban Nyitra vármegye területének nagyobb része nem a nyitrai püspökséghez tartozott, hanem az esztergomi főegyházmegye nyitrai főesperességéhez.⁴² Ugyanígy Szerém megye területén is megmaradt a kalocsai főegyházmegye szerémi főesperessége, ami azt mutatja, hogy a Szerémség területének legalábbis egy komoly hányada nem került az újonnan létesült szerémi püspökség lelki joghatósága alá,⁴³ viszont maga az egyházmegye önállóan működött.

³⁶ Udvardy J.: Érseki életrajzok i. m. 123.

³⁷ ... quod cum tu monasterium de Cuher tue dioecesis ecclesiam erexeris cathedralem venerabilem fratrem nostrum ad titulum ipsius ecclesie in episcopum consecrando — Árpád-kori új okmánytár I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874. (továbbiakban: ÁÚO) I. 296.

³⁸ ÁÚO VII. 390. és Smičiklas CD IV. 432.

³⁹ Koszta L.: Nyitrai püspökség i. m. 301.

⁴⁰ Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II/4. Szerk. Szentpétery Imre, Borsa Iván. Bp. 1923–1987. (továbbiakban: RA) 1011. sz.

⁴¹ Koszta L.: Nyitrai püspökség i. m. 313–315.

⁴² Kristó Gy.: Vármegyéek i. m. 332.

⁴³ Egyed szerémi főesperes a bácsi káptalan 1336. évi oklevelében egyértelműen a bácsi káptalan tagjaként szerepel (Anjou-kori oklevéltár I–XV, XVII., XIX–XXVII., XXXI. Főszerk. Kristó Gyula, Almási Tibor, szerk. Almási Tibor, Blazovich László, Gécz Lajos, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Tóth Ildikó. Szeged–Bp., 1990–2012. (továbbiakban: AOKlt) XX. 306. sz.), ennek alapján következtethetünk arra, hogy főesperességének területe a kalocsa-bácsi főegyházmegye területén volt.

A szerémi püspökség főesperességei

A szerémi püspökség főesperességeiről az eddig megjelent szakirodalomnak nincs tudomása. A kutatás egy 1314. évi oklevél alapján úgy tudja, hogy a szenternyei káptalannak három főesperes volt a tagja.⁴⁴ A szenternyei káptalan 1314. július 20-án valóban kiadott két oklevelet,⁴⁵ amelyek felsorolják Pál, András és János főespereseket. A szenternyei káptalan 1340-ben, 1347-ben és 1353-ban kiadott oklevelei alapján azonban ennél pontosabb képet is kaphatunk a püspökség főesperességeiről. 14. század derekáról a szerémi egyházmegye négy főesperesi kerületéről van tudomásunk: az egyházaspólyai, a belyéni, az obonai és a pazovai főesperességekről.⁴⁶ Pazova az Innenső Szerémségben,⁴⁷ Egyházas-pólya valószínűleg az egykori Száva-szigeten,⁴⁸ Belyén és Obona pedig a Túlsó Szerémségben⁴⁹ feküdt.

A szerémi püspökség kiterjedése

Az 1229-ben alapított püspökség területi kiterjedésével kapcsolatban a szakirodalom megosztott. Györffy György szerint a püspökséghez a Szávától délre fekvő Túlsó-Szerémség (*Sirmia Ulterior*) és a vele egyesített Duna és Száva közti innenső szerémi (*Sirmia Citerior*) főesperesség tartozott, ezzel szemben Gyetvai Péter szerint csak a Száván túli területek tartoztak a szerémségi püspökség fennhatósága alá, a Szávától északra eső vidék a kalocsai főegyházmegye lelki joghatósága alatt maradt.⁵⁰ Gyetvai úgy véli, hogy az új püspökség-

⁴⁴ Koszta László: Szerémi püspökség. In: KMTL 642.

⁴⁵ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 259 498., kiadását l. Anjou-kori okmánytár I–VII. Szerk. Nagy Imre, Nagy Gyula. Bp. 1878–1920. (a továbbiakban: AO) I. 350–353., regesztjét: AOKlt III. 794. sz. és DF 259 496. (kiadása: AO I. 353–354. és Smičiklas CD. VIII. 363., regeszta: AOKl III. 795. sz.).

⁴⁶ A szenternyei székeskáptalan 1340. nov. 16-án kiadott oklevelének méltóságsora: „... Michaele de Polya Kathedrali, et altero Michaele de Belen, Alberto de Obona ac Petro de Pazzavia archidiaconis [!]" — DF 230 366. (kiadása: Smičiklas CD. X. 588–589., regeszta: AOKlt XXIV. 664. sz.). Mihály belyéni (Belyn) és Albert obonai (Abana) főesperest említi még a szenternyei káptalan 1347. márc. 14-én (DF 282 756., kiadása: <http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/szerem.htm> [letöltés: 2012. szept. 3.], regeszta: AOKlt XXXI. 214. sz.), valamint Albert obonai (Abana) és Gergely pazovai (Pazzava) főesperest ugyancsak a szenternyei káptalan 1353. júl. 24-én (Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár 33 599., kiadása: Smičiklas CD. XII. 190–191.) kiadott oklevelében. Ezekkel az adatokkal kiegészíthető a szerémi püspökség főespereseinek korábban ismert archontológiája is, l. *Ternovác Bálint*: A szerémi püspökök életrajza, valamint a kő, illetve a szenternyei székeskáptalan archontológiája a 14. század közepéig. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 23. (2011: 1–2.) 44.

⁴⁷ Ópazova (Stara Pazova, Szerbia). Sima M. Čirković csak a település nevét ismeri (Pasavija-ként), földrajzilag nem tudja azonosítani, tévesen a Száva mentére helyezi, l. *Sima M. Čirković*: Zemlja Mačva i grad Mačva. Prilozi za Knji evnost, Jezik, Istoriju i Folklor 74. (2008: 1–4.) 10.

⁴⁸ 1533-ban keletkezett török forrás említ Pólya nevű falut, mely alapján a települést a mai Ravnja falu keleti részéhez helyezhetjük, l. uo.

⁴⁹ Belyén (Belen, Belyn) a mai Beljin (Mačva kerület, Szerbia) falu mellett állt, Debrc-től keletre. Obona (Abana, Abona, Abana) a szerémi püspökség legdélebbi azonosítható pontja: a mai Obnica folyó (aqua Abona, fluvius Obona) mentén feküdt, l. uo. 9–10.

⁵⁰ Györffy György: A szávaszentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírása II. In: A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei 3. (1953) 94., Gyetvai P.: Egyházi szervezés i. m. 60.

nek a Duna és a Száva közén, sőt magában Kő városában sem volt joghatósága. Ennek bizonyítására IX. Gergely pápa 1232. március 20-án kelt bulláját⁵¹ idézi, amely arról számol be, hogy a kalocsai főegyházmegyéhez tartozó szerémi főesperes joghatóságot kíván gyakorolni a szerémi püspökség területei felett is. Gyetvai értelmezése szerint a vitára az adott okot, hogy a szerémi egyházmegye székhelye (Kő) a szerémi főesperesség területén feküdt.⁵² Az oklevél azonban semmi olyasmit nem állít, hogy a szerémi püspök székhelye a szerémi főesperes területén található, éppen ellenkezőleg: arról ír, hogy a főesperes a szerémi püspök egyházmegyéjében sértette meg püspök jogait.⁵³ A kalocsa-bácsi főegyházmegye *Sirmia Citeriorra* továbbra is igényt tarthatott, arról viszont nincs tudomásunk, hogy ennek az igényének sikerült-e érvényt szereznie. A szerémi főesperesség — melyhez Gyetvai szerint Kő is tartozott⁵⁴ — még a 14. században is a kalocsa-bácsi érsekség joghatósága alatt állt. Ezt bizonyítaná a fent leírt 1232. évi területi jogvitán kívül az is, hogy Egyed szerémi főesperes 1336-ban a bácsi káptalan tagja volt.⁵⁵

Kosztai László ugyancsak azt az álláspontot vallja, hogy a szerémi püspökséghez csak a Szávától délre fekvő területeket csatoltak. Ezzel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy a Szerémség elnevezés a 13. század elejétől a macsói bánság területére is használatos volt, továbbá hogy a püspökség tatárjárás utáni székhelye, Szerémvár (Szenternye) a Száva jobb partján van: „a Szerémség elnevezés kiterjedése, valamint a szerémvári központ kialakítása jelzi, hogy a missziós egyházmegye eredeti területe a Szávától délre, tehát külső Szerémségre terjedt ki”.⁵⁶

Ez az álláspont azonban ellentmondásban van forrásainkkal. A fentebb már említett, 1232. évi bullában ugyanis a pápa arra utasította Ugrin kalocsai érseket, hogy lépjen fel a szerémi főesperessel szemben, mert az úgy viselkedik püspökével, „mintha a nagyobb lenne a kisebbnek alávetve, és a fiúnak lenne hatalma atyja felett” (*ut maior subditus sit minori et filius potestatem habeat in parentem*), és saját joghatósága alá próbálja vonni a szerémi püspökség területeit is.⁵⁷ Ez arra enged következtetni, hogy az önálló szerémi püspökség és a kalocsai érsek saját egyházmegyéjéhez tartozó szerémi főesperesség közötti határt az alapításkor nem rögzítették teljes mértékben, maradtak közöttük vitás területek.⁵⁸ Véleményem szerint ez a viszály nem a Szávától délre fekvő, egyházi szempontból szervezetlen területekkel kapcsolatban tört ki (ahol a szerémi püspökség missziós tevékenységet folytathatott), hiszen innen egyelőre nem lehetett komoly bevételekre számítani. Valószínűbb, hogy a szerémi püspök a Duna és a Száva közötti területekre — vagy legalábbis ezek részére (például a püspöki székhely, Kő környékére) — is ki kívánta terjeszteni lelki jogható-

⁵¹ ÁUO I. 296. és Smičiklas CD III. 355.

⁵² Gyetvai P.: Egyházi szervezés i. m. 60.

⁵³ ÁUO I. 296.; Smičiklas CD III. 355.

⁵⁴ Gyetvai P.: Egyházi szervezés i. m. 60.

⁵⁵ AOKt XX. 306. sz.

⁵⁶ Koszta L.: Egyházi topográfia i. m. 46.

⁵⁷ ÁUO I. 296. és Smičiklas CD III. 355.

⁵⁸ Vö. Gyetvai P.: Egyházi szervezés i. m. 60.

ságát, a szerémi főesperes pedig — mivel ezen területek korábban az ő fennhatósága alá tartoztak — fellépett ez ellen. Perdöntő fontosságú, hogy a pápa a perben a szerémi püspöknek adott igazat: „Mi tehát atyai ragaszkodással együtt-érezvén ezzel a püspökkel [ti. a szerémivel] és egyházával, őket minden jogaikkal és tartozékaikkal együtt mentesítjük a főesperes joghatósága alól, és megparancsoljuk, hogy a fent említett főesperesnek a mi nevünkben szigorúan igyekezz megtiltani, hogy bármivel kapcsolatban akármilyen joghatóságot mérészeljen gyakorolni fölöttük. Gondosan ügyelj azonban arra, hogy amennyiben ennek folytán a szerémi főesperesség jogai a te egyházmegyédben is sérülnének, [...] mások jogainak tiszteletben tartása mellett megfelelő kárpótlást nyújtsál neki”.⁵⁹ Ennek alapján azt feltételezhetjük, hogy a Duna és a Száva közötti területnek legalább egy része a pápai döntés folytán tartósan a szerémi püspökséghez került, valamint a 14. század derekán biztosan magába foglalhatta az Innenső Szerémségben fekvő Pazovát, és a pazovai főesperesség területét. Pazova viszont földrajzilag távol esik — a Tarcál-hegység által övezett — Kőtől: elképzelhető tehát, hogy a püspöki központ és annak közvetlen környezete a szerémi püspök joghatósága alá tartozott, ez a terület viszont a kalocsa-bácsi főegyházmegyében feküdt: a magyar egyháztörténetben tudunk olyan példát, hogy egy püspökség központját, Nyitrát szinte minden irányból az esztergomi főegyházmegye területe vette körül, és csak egy keskeny földszávon érintkezett a nyitrai püspökség többi részével. Azt, hogy Kő a szerémi püspökök joghatósága alatt állt — a fentebb leírt területi jogvita kimenetelén kívül — alátámasztani látszik az az adat is, hogy egy, László szerémi püspök elleni perrel kapcsolatban a püspök 1309-ben a hozzá érkező követet Bánmonostorán (vagyis Kőn) fogadta.⁶⁰

Nem tudjuk pontosan, hogy a szerémi püspökség a Szávától délre milyen területekre terjedt ki. Udvardy József szerint Barancs és Nándorfehérvár környékét, továbbá a Kolubara és a Drina folyók közötti vidéket (amelyet forrásaink a 13. század közepétől Macsónak neveznek) is magába foglalta.⁶¹ Tudjuk, hogy ezen a *Sirmia Ulterior*nak nevezett vidéken állt egy, a **helyiek** által „püspöki templom”-nak nevezett görög rítusú egyház, ahová a Bizáncból hazatért Margit hercegnő korábban igazgatónak (*provisor*) egy kalocsai egyházmegyes papot helyzetetett. Ugrin érsek 1229-ben azt kérte a pápától, hogy ezt a templomot rendeljék a szerémi püspökséghez, az egyházfő pedig ehhez hozzá is járult.⁶² Udvardy József szerint ez az ismeretlen görög templom valószínűleg a korábban létezett szerémvári görög püspökség temploma lehetett, hiszen az

⁵⁹ Nos igitur eisdem episcopo et ecclesie paterno compatiens affectu ipsos cum omnibus iuribus et pertinentiis eorundem a iurisdictione ipsius archidiaconi penitus eximentes mandamus, quatenus prefato archidiacono, ne in eos iurisdictionem aliquam de cetero exercere presumat, ex parte nostra districte studeas inhibere proviso prudenter, ut si ex hoc archidiaconatus Sirmiensis iura leduntur in dioecesi tua [...] absque iuris alieni preiudicio recompensationem illi facias congruentem — ÁUO I. 296. és Smičiklas CD III. 355.

⁶⁰ Ternovác B.: Szerémi püspökök i. m. 39.

⁶¹ Udvardy J.: Érseki életrajzok i. m. 122–123.

⁶² Vetera monumenta historica Hungariam sanctam illustrantia I–II. Coll. Augustinus Theiner. Romae 1859–1860. (továbbiakban: Theiner) I. 88–89.

újonnan létrehozott, nyugati rítusú szerémi egyházmegyében az ő feltételezése szerint csak három olyan egyház volt, amelyek korábban püspöki széktemplomnak számítottak: a nándorfehérvári, a barancsi és a szerémvári. Mivel pedig a nándorfehérvári és a barancsi püspökség már korábban csatlakozott a latin egyházhoz, a vitás hovatartozású templom Udvardy szerint csakis a szerémvárral azonosítható.⁶³

Ezt az elképzelést a források csak részben támasztják alá. Abban biztosak lehetünk, hogy a szerémi püspökség területe már alapításakor is magába foglalta a Száva jobb partját. Azt viszont nem tudhatjuk, hogy az egykori nándorfehérvári és barancsi bolgár püspökségek területét a nyugati rítusú szerémi egyházmegyéhez csatolták-e, illetve hogy a szerémi püspökség milyen szerepet játszott a szörényi és a macsói bánságban. Abban is egyet lehet érteni Udvardyval, hogy az 1229-ben szereplő egykori görög egyház talán a szerémvári templom lehetett. Ez nem azt jelenti, hogy egy Szerémvár központú görög püspökség folyamatos meglétével számolhatunk a szerémi latin püspökség alapítását megelőző századokban, és azt sem, hogy Győrffyhez hasonlóan a kalocsai érsekség bácsi központjának kialakulását egy szerémi központú görög püspökség meglétével magyarázhatnánk. A néphagyomány azonban még a 13. század elején is fenntarthatta annak emlékét, hogy Szerémvárott (*Sirmium*) századokkal korábban valamilyen püspökség létezett, és ilyen értelemben nevezhették az itteni egyházat „püspöki”-nek.

A szerémi püspököknek a Túlso Szerémség területére kiterjedő joghatóságát támasztja alá továbbá az is, hogy a fentebb felsorolt négy, 14. századi főesperesi központ közül három — Egyházaspólya, Belyén és Obona — az egykori *Sirmia Ulterior*ban fekszik. Sőt Obona a Szávától délre mintegy 40–50 kilométer távolságra terült el.

A fenti adatok alapján tehát indokolt úgy vélekedni, hogy a középkori latin rítusú szerémi püspökség lelki joghatósága a Duna és a Száva közének bizonyos területeire (legalább Kő környékére, majd legkésőbb a 14. században a pazovai főesperességre), valamint a Szávától délre fekvő *Sirmia Ulterior* területére terjedt ki.

A püspökség kettős székhelyének kialakulása a tatárjárás után

A tatárjárás során a kői székesegyház és annak környékét teljesen lerombolták, amint erről a név szerint nem ismert szerémi püspök és a káptalan jelentést tett IV. Ince pápának: kérték, hogy jelöljön ki új, védhető helyen lévő székhelyet az egyházmegyének. A pápa 1247. szeptember 18-án kelt bullájában utasította Benedek kalocsai érseket, illetve Gál erdélyi és Lád nembeli Bulcsú csanádi püspököket arra, hogy vizsgálják meg: a szentgergelyi⁶⁴ vagy a száva-

⁶³ Udvardy J.: Érseki életrajzok i. m. 123.

⁶⁴ Szentgergely (ma Grgulevci, Szerbia): a Fruška Gora déli oldalán fekvő településen 1206 előtt létesült Szent Gergely tiszteletére szentelt bencés monostor. Nem tartozott a gazdagabb apátságok közé (Gyetvai P.: Egyházi szervezés i. m. 61., *F. Romhányi Beatrix*: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Bp. 2000. 62.).

szentdemeteri⁶⁵ bencés monostor lenne alkalmasabb a szerémi püspökség új székhelyéül, valamint arra is, hogy „várrá alakítsák őket”.⁶⁶

A kiküldött két püspök viszont a fentebb említett két helység helyett egy harmadikat választott: Szenternyét.⁶⁷ Ennek oka sajnos nem ismert. Gyetvai szerint ezzel azt kívánták hangsúlyozni, hogy a szerémi latin püspökség a 867-ben alapított görög rítusú, szenternyei székhelyű egyházmegye örököse.⁶⁸ Ez nem tűnik valószínűnek: a székhelyválasztásnak sokkal inkább az lehetett az oka, hogy a 13. század közepére megerősödött a magyar jelenlét — így a szerémi püspök joghatósága is a Túlsó-Szerémségben —, és ezt a területet Szenternyéből könnyebben igazgathatták, mint a Szávától északra fekvő Szentgergelyből vagy Szentdemeterből. Ám a kői székhely és székeskáptalan működése sem szűnt meg, a szerémi püspökség ezután két központtal működött tovább. Ennek pontos magyarázata nem ismert, mintája talán a kalocsa-bácsi érsekség lehetett, amelynek a 13. század közepén szintén két központja és két káptalanja volt.⁶⁹

A szerémi püspökség 13. század végi történetére sajnos szinte egyáltalán nincsenek adataink, és ugyanez a helyzet a 14. század első felében is. János kalocsai érsek 1301. augusztus 27-én Székesfehérvárott megkoronázta a cseh Vencelt,⁷⁰ de azt nem tudhatjuk, hogy az egyháztartományába tartozó szerémi püspök a trónviszály időszakában melyik király pártjához csatlakozott. Feltételezhetjük, hogy 1304-re — a püspöki kar más főpapjaival együtt⁷¹ — már I. Károlyt támogatta. 1306-ban pedig Csák nembéli Vince személyében egyértelműen olyan püspök került az egyházmegye élére, aki I. Károly táborához tartozott.⁷² Az interregnum súlyosan érinthette a püspökség területét, Szerém vármegye útjai ekkoriban nem voltak biztonságosak, sőt Nemanja István szerb király is dúlta a vidéket.⁷³ Az 1332–1337 közötti pápai tizedjegyzékekben a püspökséget nem említik, csak a kői káptalant (a kalocsai érsekség egyházai kö-

⁶⁵ Fejér CD IV/1. 475–476. és Smičiklas CD. IV. 326.

⁶⁶ Theiner I. 205. — Az oklevelet Gašić hibásan szept. 14-re keltezi (*Gašić, E.*: *Brevis conspectus* i. m. 46.).

⁶⁷ Ez a település a népvándorlás korában jött létre, amikor a sirmiumi püspökség a várossal szembeni Száva-szigetre menekült, és bazilikát épített Szent Irineus tiszteletére. A hagyomány szerint ezen a helyen alapították 867 után a görög rítusú bolgár püspökséget (*Györffy Gy.*: *A szávaszentdemeteri görög monostor* I. i. m. 325–331.). Gyetvai szerint elképzelhető, hogy a szávaszentdemeteri monostor 1247-ben még görög rítusú volt (*Gyetvai P.*: *Egyházi szervezés* i. m. 65.). A pápai oklevél szövege alapján ez kizárt, ott ugyanis „Sancti Gregorii et Sancti Demetrii monasteria ordinis Sancti Benedicti” áll (Theiner I. 205. – kiemelés tőlem).

⁶⁸ *Gyetvai P.*: *Egyházi szervezés* i. m. 65.

⁶⁹ *Gyetvai P.*: *Egyházi szervezés* i. m. 65., *Kosztai L.*: *Nyitrai püspökség* i. m. 48. — A kalocsai érsekség bácsi székhelyének kialakulását szintén az egyházmegye terjeszkedésével magyarázzák, l. *Kosztai L.*: *Nyitrai püspökség* i. m. 44–45., *Thoroczkay Gábor*: *A kalocsai érsekség első évszázadáról*. In: *Uő*: *Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok*. (TDI Könyvek 9.) Bp. 2009. 61–65.

⁷⁰ *Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András*: *Magyarország története 1301–1526*. (Osiris tankönyvek). Bp. 1998. 32. (a vonatkozó rész Kristó Gyula munkája).

⁷¹ *Uo.* 33. (a vonatkozó rész Kristó Gyula munkája).

⁷² *Udvardy J.*: *Érseki életrajzok* i. m. 183.

⁷³ *AOkt* II. 564. sz.

zött).⁷⁴ A kői káptalan azonban ekkoriban biztosan nem tartozhatott a kalocsai főegyházmegyéhez, mert a szerémi püspökség önállóságát bizonyítja, hogy püspökei — ahogy fentebb szó esett róla — rendszeresen szerepelnek a királyi oklevelek méltóságsoraiban.

Az 13. században még szinte kizárólag szerémi (*Sirmiensis/Scirmiensis*) néven szereplő egyházmegyét és püspökét⁷⁵ a 14. század elejétől többféle néven említik a diplomák. 1313 és 1318 között ritkán (mindössze három oklevélben) megjelenik a „kői és szenternyei” (*de Kw et Sancti Irinei*)⁷⁶ (ill. „szenternyei és kői”)⁷⁷ elnevezés, 1323-ban néhányszor „kői” (*de Keu/Kw*) püspökről esik szó,⁷⁸ és ugyanebben az évben szerepel először a „szenternyei”⁷⁹ (*Sancti Irinei*) megjelölés, amelyet ettől kezdve korszakunk végéig párhuzamosan használnak a mindvégig jellemző „szerémi”⁸⁰ elnevezéssel. Mindez arra utal, hogy a püspökség ekkorra elveszítette missziós jellegét, hiszen a latin egyházban bevett módon központjaival (is) kezdték megnevezni.

A László szerémi püspök és Angelus nyitrai főesperes közötti per jegyzőkönyve szerint a szerémi püspök 1309-ben a „Száva vizén túl fekvő” szenternyei egyháznál „szokott tartózkodni”.⁸¹ Ez arra utal, hogy a püspökség tényleges központja ekkor már a Túló-Szerémségben fekvő Szenternyére tevődött át, amit az is alátámaszt, hogy a két káptalan közül csak a szenternyeiben mutatható ki főesperesek jelenléte.⁸²

Összegzés

Az 1229-ben alapított szerémi püspökség a kalocsai érsek, Csák nembeli Ugrin magánpüspökségeként jött létre: ez az egyetlen bizonyíthatóan magánalapítású püspökség a magyar egyház történetében. A szerémi püspök nem csupán a kalocsai érsek segédpüspökeként működött, ugyanis — amint az alapítást engedélyező pápai bulla is kijelenti — Ugrin érsek saját főegyházmegyjéből kiszakított területen alapította meg a szerémi püspökséget, Kón már az alapítástól kezdve saját széketemplommal és székeskáptalannal rendelkezett, az alapítás után alig néhány évtizeddel okleveles bizonyíték van rá, hogy a szenternyei káptalannak volt prépostja, illetve a szerémi püspökök 1254-től rendszeresen szerepelnek királyi oklevelek méltóságsoraiban.

⁷⁴ *Rationes collectorum pontificorum in Hungaria*. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/1.). Bp. 1884. 180–181.

⁷⁵ Az egyetlen kivétel: IV. Ince pápa 1247-ben kiállított oklevele, amely „kői” (*de Kew*) püspököt ír (Theiner I. 205.).

⁷⁶ AOKlt III. 622., V. 46. sz-ok.

⁷⁷ AOKlt III. 625. sz.

⁷⁸ AOKlt VII. 344. sz. [az oklevéltár függelékében]

⁷⁹ AOKlt VII. 344., VIII. 314., IX. 328., X. 356. sz-ok [az oklevéltárak függelékében]

⁸⁰ AOKlt III. 619., 620., 623., IV. 131., 467., 530., 578., 604., 624., 633., 634., V. 18., 50., 62., 248., 927., VI. 400. sz., ill. AOKlt VII. 344., VIII. 314., IX. 328., X. 356. sz-ok [az oklevéltárak függelékében]

⁸¹ Ponit Ladislaus episcopus Sirmiensis, quod magister Cambio [...] venit ad ecclesiam sancti Yrinei, ubi episcopus Syrmiensis consuevit immorari [...]. – *Acta legationis cardinalis Gentilis 1307–1311*. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I. 2.) Budapestini 1885. 321.

⁸² AOKlt III. 794., 795. sz-ok., AOKlt XXIV. 664. sz., AOKlt XXXI. 214. sz.

A püspökség missziós céllal jöhetett létre, ezt a névadás is bizonyítja: a latin egyházban a térítőpüspökségeket ugyanis területükről, nem pedig székhelyükről nevezték el. A 14. század elejére már elveszíthette missziós jellegét, hiszen a latin egyházban bevett módon már a központjaival (Kő, Szenternye) is kezdik emlegetni.

A szerémi püspökség a 13–14. században nemcsak a Szávától délre fekvő, úgynevezett Túlsó-Szerémséget (*Sirmia Ulterior*), hanem a Duna és Száva közötti terület (*Sirmia Citerior*) egyes részeit is magában foglalhatta (például Kőt, annak környékét és a 14. századra a pazovai főesperességet mindenképpen). Túlsó-szerémségi kiterjedésének határai ismeretlenek: a püspökség missziós jellegéből adódóan valószínűleg nem is húzták meg őket egyértelműen. Mindenesetre az obonai főesperesség fekvése alapján feltételezhető, hogy a 14. században a határ a Szávától délre mintegy 40–50 kilométerre, esetleg még délebbre lehetett.

Sikerült név szerint és földrajzilag is azonosítani a 14. század eleji szerémi egyházmegye négy főesperességét: az Duna-Száva között fekvő pazovai főesperesség, és a Túlsó-Szerémség területén levő obonai, belyéni és egyházaspolyai főesperességek.

A szenternyei székeskáptalan — mint második püspöki székhely — a tatárok 1241–1242. évi pusztítása után jött létre a szerémi püspök kérésére 1247 körül. Az, hogy az új székhelyet a Száva szigetén, vagyis a Túlsó-Szerémségben lévő Szenternyén építették ki, minden bizonnyal a déli (macsói) magyar térnyeréssel és az itteni magyar jelenlét megerősödésével hozható kapcsolatba. Ennek mintájául a kalocsai-bácsi érsekség szolgálhatott, ahol a második, bácsi székhelyet ugyancsak az egyházmegye terjeszkedése indokolta. A kalocsai-bácsi példának megfelelően a régebbi, kő központ sem szűnt meg, a szerémi püspökség ettől fogva két székhellyel rendelkezett.⁸³

⁸³ Jelen munkám „A szerémi latin püspökség története 1343-ig” című, a XXX. Országos Tudományos Diákköri Konferenciára készült dolgozatom törzsét alkotta, melyet kibővítettem az azóta szerzett ismeretekkel. Itt szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek és mentoromnak, Körmenyi Tamás egyetemi adjunktusnak (ELTE BTK), aki idejét nem sajnálva észrevételeivel és tanácsaival mindig segítségemre volt. Ugyancsak köszönettel tartozom dolgozatom opponenseinek: Szóvák Kornél egyetemi docensnek (PPKE BTK) és G. Tóth Péternek (SZTE BTK), továbbá Zsoldos Attila címzetes egyetemi tanárnak (MTA BTK TTI), Makk Ferenc professzornak (SZTE BTK) és Rácz György egyetemi docensnek (PPKE BTK) az alapos bírálatáért és szakmai tanácsaikért.